

ETNOBOTÀNICA A PUIGPELAT (ALT CAMP)

per M. Teresa Boada March

I. Introducció

He triat el tema de l'etnobotànica, en primer lloc, perquè sempre m'ha interessat saber alguna cosa més de les plantes que puc trobar al terme de Puigpelat. En segon lloc, penso que aquest tema no em resultarà difícil a l'hora de buscar informació, perquè la gent de Puigpelat segur que no tindrà cap inconvenient a ser entrevistada i explicar-me pas a pas com s'utilitzen habitualment les plantes que creixen en aquest indret de l'Alt Camp.

A continuació, explicaré els límits i la descripció del territori; dades que trobaré fàcilment a l'Ajuntament. En aquest apartat hi ha un punt important a destacar: la vegetació; en què hi podem trobar la descripció i ecologia de les plantes.

A la segona part del treball, cal destacar la transcripció de les entrevistes; en les quals veiem que la utilització de les plantes medicinals es transmet de mares a fills.

També m'agradaria destacar la importància del pi per al poble. En el treball hi ha un apartat dedicat a aquest tema, ja que forma part de la identitat del poble i és un símbol important per als habitants.

2. Límits i descripció del territori

2.1. ESPAI FÍSIC

El terme municipal de Puigpelat forma part de la província de Tarragona, i està situat a la comarca de l'Alt Camp, la capital de la qual és Valls.

El poble de Puigpelat es troba a les coordenades geogràfiques següents (respecte Madrid): longitud, 4° 59' 03"; latitud nord, 41° 16' 47". És al sud-oest de Valls i a 23 km de la capital de la província.

L'extensió de la superfície del terme és de 9,6 km², equivalents a 963 hectàrees, 12 àrees i 50 metres.

Geogràficament està situat a la Catalunya plana, que és a l'extrem sudoccidental de la Depressió Prelitoral Catalana (fossa tectònica); per tant, està coberta de sediments miocènics que a la vegada estan tapats per materials quaternaris.

Topogràficament presenta un suau pendent al llarg de l'eix NE-SO, amb pujades més altes a la part NE de 275 metres d'altitud i pujades més suaus a la part SO de 225 metres d'altitud.

El poble de Puigpelat està situat a 252 metres d'altitud.

2.2. HIDROGRAFIA

Hidrogràficament el terme es troba entre els rius Francolí i Gaià.

És travessat de nord a sud i al costat oest per dos torrents anomenats de les Voltes i del Clot, als quals s'uneixen formant-ne un de sol anomenat torrent de Vallmoll, que més avall desemboca al riu Francolí.

Aquests torrents només porten aigua en època de pluja.

Actualment podem trobar 23 pous legalitzats.

2.3. ELS SÒLS

2.3.1. Tipus de sòls

Al terme municipal de Puigpelat s'hi presenta una gran varietat de sòls. En direcció a Alió trobem que el sòl és calcari, és a dir, que porta calç; en general, la vegetació plantada en aquest tipus de sòl és la vinya. Respecte a aquestes vinyes, en direcció NE, trobem algun camp amb molta pedra, on es cultiven garrofers i ametllers. En direcció a Vilavella, veiem un altre tipus de sòl, en aquest indret hi trobem argila blanca, aquest sòl té una manca de ferro i s'hi cultiva vinya. Un altre tipus de sòl és el que conté terra negra, aquesta classe de sòl és molt bo per al cultiu de la vinya. Per últim, trobem les "esquadres", que són camps en direcció SO

respecte el poble; en aquesta zona també hi trobem terra negra, és a dir, terra amb molta matèria orgànica, en què en general s'hi cultiven avellaners i horta.

2.4. CLIMATOLOGIA

El clima es pot considerar típicament Mediterrani, és a dir, estius calorosos i hiverns suaus, primaveres i tardors plujoses, com a tota la zona de l'Alt Camp. Per aquest motiu ha sorgit la següent dita popular: "el Camp sense hivern".

Els vents ocupen un segon lloc, hi destaca el mestral i la tramuntana durant la tardor i l'hivern, ja que acostumen a ser forts, tant en intensitat com en la velocitat; algunes vegades han arribat a velocitats d'entre 90 i 120 km/h. També és remarcable la marinada durant la primavera i l'estiu.

2.5. VEGETACIÓ

El terme de Puigpelat té com a base principal el sector primari.

La superfície del terme és de 963 hectàrees, de les quals tan sols un 10,68% són improductives i hi destaca la vegetació típicament mediterrània: pi blanc, pi roig, alzines, romaní, argelaga, farigola, ginesta, molses, etc.

A continuació trobem la vinya com a cultiu més extens en aquesta zona, en un 47,77%, i el 41,55% es reparteix en cereals, ametllers i garrofers. D'aquesta manera, podem afirmar que és una zona majoritàriament agrícola.

HECTÀREES DE CULTIU

<i>Cultius</i>	<i>Hectàrees</i>	<i>% ha</i>
Vinya	460	47,77
Cereals	110	11,42
Ametllers	110	11,42
Avellaners	83	8,31
Garrofers	100	10,40
Improductiu	100	10,68
TOTAL	963	100,00

2.6. NUCLIS DE POBLACIÓ: EVOLUCIÓ

La població de Puigpelat presenta una evolució quantitativa i unes característiques pròpies de l'Alt Camp, però cal destacar el període dels anys 1950-1970, en el qual no hi va haver canvis importants fins l'any 1974.

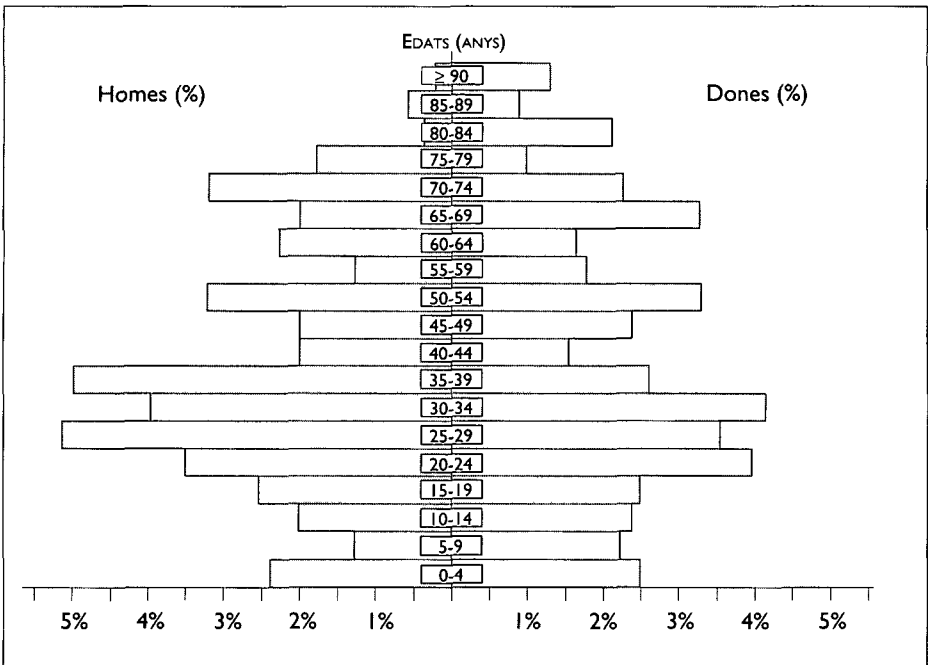
Hem de considerar dos punts d'interès per entendre aquesta estabilització de la població: per una banda, la situació del poble, que es troba —com ja hem dit— a una altitud de 225 metres, i el 90% de la població de l'Alt Camp viu a la zona inferior als 250 m; i, per l'altra, a 3 km del poble trobem Valls, capital de l'Alt Camp.

Aquestes dues raons, ens expliquen que durant aquests anys, la població no tingué un augment considerable fins més tard.

Actualment, Puigpelat té un moviment de població d'emigrants considerable. Per aquest motiu, hi ha hagut un creixement de matrimonis i de naixements i una disminució de la mortalitat; això ens indica que la població està creixent, com ho podem veure en el gràfic següent.

La població de Puigpelat l'any 1970 la formaven 117 famílies. La distribució per sexes era la següent: homes, 215; dones, 219.

Avui en dia, la població es distribueix en: homes, 366; dones, 335.

Pel que fa a la indústria, cal dir que ha experimentat un augment considerable que proporciona una riquesa notable al municipi, amb un increment important d'habitants al poble.

2.7. COMUNICACIONS

El terme municipal de Puigpelat té com a via més important la carretera de Valls -Puigpelat- Vilabella, que travessa el casc urbà i és l'eix principal de comunicació del poble.

A més a més, hi ha camins locals que creuen el terme municipal, els quals algunes vegades arriben fins al mateix poble de Puigpelat. Aquests camins són de Vallmoll a Puigpelat i, al mateix temps, tallen amb el camí de Bellavista i Vilabella:

- camí de Puigpelat a Alió
- camí de Puigpelat a Bràfim
- camí de Bràfim a Alió

D'altra banda, a l'oest, el terme de Puigpelat el talla el tren que va de Picamoixons a Vilanova i Barcelona.

Pel que fa a l'edificació, podem establir la següent divisió: la primera zona la formen els edificis més antics de forma compacta, els quals constitueixen el poble, i la segona zona, està formada per les urbanitzacions, com ara els Arcs, les Boveres, la Sinya, Ruanes i el Puig Nou.

2.8. ORIGEN DEL POBLE

El terme municipal de Puigpelat, de 9,63 km², s'estén pel mig de la plana de la comarca, al llevant de Valls, entre el Gaià i el Francolí. També trobem una carretera local que uneix el poble de Puigpelat, cap del municipi i únic nucli de població agrupada, amb la comarca de Valls al Vendrell i amb Vilabella.

El Municipi és majoritàriament agrícola, es troba a la zona més vinícola del Camp de Tarragona.

Els anys posteriors de la fil·loxera, el percentatge va arribar al 83%, fet que va convertir Puigpelat en el primer municipi vinícola del Camp. També hi va haver bastants conreus de garrofers i cereals, els quals avui en dia, pràcticament, han desaparegut. En canvi, han adquirit importància la vinya, l'ametller, l'olivera, el garrofer i en el regadiu hi destaca l'avellaner. Les granges de pollastres, de porcí i unes quantes indústries completen els recursos econòmics de Puigpelat.

El poble de Puigpelat es troba situat a uns 252 metres d'altitud, al centre del terme, i forma un petit agrupament de cases en un turó presidit per l'església parroquial de Santa Maria. La cooperativa agrícola es va crear el 1960, situada a la plaça Jacint Verdguer.

Dins el terme, s'hi han trobat restes romanes de vil·les i sepulcres, la qual cosa fa pensar que el lloc es trobava habitat ja en aquella època. No es coneix amb exactitud l'origen del poble, hi ha indicis que fan pensar que podia haver estat habitat per jueus al segle XII, els quals formaven part de les anomenades *viles judaiques* —com ho eren també Bràfim i Salomó—; això fou abans de l'any 1205, en què s'hauria produït un canvi de pobladors, i amb ells, un canvi en el nom del poble, la llegenda, sense cap fonament històric, en dona dues versions: la primera, com que la població està situada sobre un turó en forma de dues ales obertes, diu que s'anomenava *Puig Alat*, i que derivà més tard a *Puigpelat*; i la segona versió indica que prové del nom *Puig d'Alat*, d'origen musulmà.

De les dues versions en trobem fonament en el dibuix de l'escut municipal, on hi figuren, a més de la corona i l'anagrama de la Mare de Déu de l'Assumpció, patrona del poble, una mitja lluna i una figura que sembla dues ales obertes amb puntes enlairades.

L'any 1632, la jurisdicció civil estava sota el domini de l'orde de Sant Joan, però la criminal la tenia el comte de Savallà. Aquesta situació compartida es va mantenir fins l'any 1719, quan el rei retingué segrestats els drets damunt el terme del comte.

L'any 1579, l'arquebisbe Antoni Agustí va fer que l'església de Puigpelat formés part d'Alió, ja que fins aleshores formava part de Vallmoll.

A partir de la fi del segle XVIII (l'any 1719), es va refer l'aqüeducte romà, que du l'aigua de la mina de Puigpelat fins a Tarragona.

A mitjans del segle XIX, Puigpelat disposa de presó i escola, produeix blat, vi, oli i llegums, també fabrica aigua ardent. El segle XX, ha continuat el descens demogràfic, però avui en dia té un cens superior a uns 701 habitants (l'any 2001).

El municipi de Puigpelat comprèn també el municipi despoblat de Torrelles.

El 1831, en aquesta zona hi vivien 5 persones. També hi podríem trobar el santuari de la Mare de Déu de la Mare de la Llet o de l'Hospitalet, que va ser enderrocat l'any 1975.

Com a ampliació d'aquest punt explicaré els monuments més importants del terme.

En primer lloc, parlarem de l'església de Santa Maria, d'estil barroc neoclàssic, que data de l'any 1788. Està formada per una gran nau amb capelles laterals i campanar de torre quadrada. En la construcció d'aquest temple hi va col·laborar tot el poble i el constructor va ser Ambrós Buada de Vila-Seca.

Mn. Robert Pasqual és el rector de la parròquia de Puigpelat des de fa quatre anys; la seva tasca és mantenir en bon estat l'església, únicament amb els donatius populars; així, pot fer reformes com ara canviar els bancs i les portes secundàries. També té previst arreglar la fatxada principal.

Per altra banda, mossèn Robert explica que cada any al mes de març es fa la Festa Major en honor a la Mare de Déu de la Llet o de l'Hospitalet; la qual fou comprada després de la Guerra Civil espanyola, ja que l'original es troba al museu de la catedral de Tarragona. Aquesta festa coincideix amb la Festa del Pi i és una de les més celebrades i representatives de Puigpelat.

En segon lloc, cal destacar el pi de Puigpelat, que antigament estava en una de les entrades del poble, en direcció a Valls. Va caure la matinada del 2 de març de 1935, durant una ventada anomenada *de Sant Simplicí*. Aquesta ventada va ser un desastre natural a gran part del camp de Tarragona; per aquest motiu va ser notícia de premsa de l'època.

Passats uns anys, el record del pi va ser un signe d'identitat. L'enyorança de les generacions va fer que es plantés un altre pi recordant el passat. D'aquesta manera, el nou pi és un signe d'identitat de Puigpelat.

La plantada de l'arbre es va fer coincidir amb el dia de la festa de la Mare de Déu de la Llet, el 24 de març de 1985, Festa Major petita d'hivern. Així, es va unir la vocació de la Mare de Déu de l'Hospitalet amb el signe d'identitat del pi, cosa que donà un nou significat a la festa.

El lloc escollit per plantar el segon pi és l'anomenada Bassa Vella, on durant la Guerra Civil van ser cremades les imatges i els objectes de culte de l'església, entre els quals hi havia la segona imatge venerada de la Mare de Déu.

Per acabar, destacarem la mina de l'Arquebisbe (1798-2001). L'aqüeducte de Puigpelat continua avui en dia en funcionament. A més de conduir l'aigua de la mina de l'Arquebisbe, el conducte s'ha convertit en element de transport del pou de Renau. El seu rendiment és comparable al del moment que s'inaugurà, ara fa uns dos-cents anys. Aquestes aportacions resulten vitals com a reserva de proveïments habituals de la ciutat de Tarragona.

El 1997, del total dels recursos hidràulics consumits a Tarragona, un 11% van arribar a través de l'aqüeducte: un 8% procedents de la mina de Puigpelat, i la resta, del pou de Renau.

L'origen de l'aigua és al terme municipal de Puigpelat, a prop del mas del Parés. La captació es troba a una fondària mitjana de 21 metres. Aquesta zona és de tipus permeable. De forma que l'aigua es filtra per les parets i llisca fins que es recull a la conducció o ramal. Hi ha set ramals que convergeixen a la galeria principal. La galeria té forma de volta de mig punt amb una alçària compresa entre 1,20 i 1,40 metres per 60 cm d'ample.

Des de la superfície el pas de la conducció és detectable mitjançant l'element més característic de l'aqüeducte, les torres de ventilació. Tenen uns dos metres de diàmetre exterior. Fan quatre metres d'alçària i marquen el recorregut que segueix l'aigua sota terra.

L'aigua arriba als dipòsits de l'Oliva a Tarragona després de 28,3 km, recorreguts en 9-10 hores.

A Puigpelat la construcció passa per sota la línia del tren i segueix a prop del camí de les Torrelles. L'últim tram dins el terme de Puigpelat es troba a 6,60 metres de fondària.

El traçat és marcat per arquetes de registre, numerades del número 0 —que indica el lloc exacte on neix la mina— al número 16, distribuïdes cada 40 metres, aproximadament. El recorregut total al terme de Puigpelat és de 1.469 metres.

Aquest és un patrimoni que no només és un vincle entre l'enginyeria romana, la del segle XVIII i l'actual, sinó que també és un element comú que comparteixen Puigpelat, Nulles, Vallmoll, la Secuita, els Pallaresos, el Catllar i Tarragona.

3. Evolució de l'etnobotànica

Les plantes medicinals han estat des d'antic una eina per combatre les malalties. Tots els pobles, des dels inicis, les han utilitzades.

Els testimonis més antics amb documentació escrita que han arribat fins als nostres dies sobre la utilització de plantes medicinals es remunten a 3.000 anys aC, i corresponen a una col·lecció de receptes empíriques d'un sacerdot sumeri, gravades en tauletes d'argila on hi figuren més de tres-cents remeis vegetals diferents.

Posteriorment, foren els grecs els qui van deixar una documentació escrita més completa sobre aquest tema, i el van tractar de manera més rigorosa.

Hipòcrates, a la seva obra sobre la medicina antiga, al segle V aC va assentar les bases de la medicina moderna basada en l'experimentació i l'observació. Posteriorment, Teofast (als segles IV i III aC), deixeble d'Aristòtil, es va dedicar a l'estudi de les plantes i de les seves propietats medicinals.

Cal remarcar la figura de Dioscòrides d'Anazarbo, que els anys 77 o 78 de la nostra era, va escriure a l'obra *Matèria mèdica*, les propietats medicinals i les dosis d'administració de 520 remeis vegetals.

Durant molt de temps s'ha considerat la botànica mèdica de l'edat mitjana com a dependent dels tractats de l'antiguitat grecoromana. Darrerament, però, s'ha comprovat que la fitoteràpia àrab medieval era molt superior, tant en quantitat com en qualitat, a la d'èpoques anteriors.

Els àrabs van incrementar el coneixement dels grecs i dels romans; i destaquen, entre altres, les figures d'Avicenna i d'Averrois. Arnau de Vilanova, al començament del segle XIV, sintetitza els diferents coneixements de les escoles de medicina àrab i dona un impuls nou a la utilització dels remeis vegetals.

El Renaixement va reactualitzar l'obra de Dioscòrides i se'n van fer nombroses edicions, tant en grec com en llatí. Amb la invenció de la impremta va augmentar-ne la difusió i es va traduir a les llengües vulgars. Una de les més completes en aquest sentit serà *De plantis libri XVI* (1583) d'Andrea Cesalpino, que descriu de manera ordenada 1.500 plantes. A la centúria següent Gaspar Bauhin (1560-1624), descriu 6.000 plantes, de les quals dona caràcter botànic, hàbitat i acció terapèutica.

Amb el descobriment d'Amèrica, Nicolàs Monardes va publicar entre el 1569 i el 1574, la *Historia medicinal de las cosas que se traen de nuestras Indias occidentales*, una de les primeres obres escrites sobre plantes medicinals americanes.

Posteriorment, el coneixement de les plantes medicinals ha avançat molt a partir dels descobriments de la botànica, de la farmacologia i de la química.

En els temps actuals, una part dels principis actius s'obtenen als laboratoris, mentre que d'altres encara s'extreuen directament de les plantes medicinals.

A hores d'ara, les medicines denominades toves: la fitoteràpia i l'homeopatia, entre d'altres, han revalorat les plantes medicinals per al tractament d'algunes malalties. Aquest nou impuls en la utilització i l'interès pel coneixement de les plantes medicinals és deu al fet que ofereixen una teràpia més suau i de gran interès per a algunes malalties cròniques.

4. Persones entrevistades

En aquest apartat podem veure, d'una manera esquemàtica, l'edat i la professió de les persones entrevistades. També hi trobem el número de l'entrevista on es troba cadascuna.

<i>Nom</i>	<i>Núm. entrevista</i>	<i>Edat</i>	<i>Ofici</i>
Rosita Sendre	1	77 anys	Pagesa
Francisca	2	79 anys	Mestressa de casa
Lluís Boada	3	74 anys	Ramader i pagès
Rosita Espolet	3	73 anys	Mestressa de casa
Mari Miralles	4	50 anys	Pagesa

5. Discussió dels resultats

5.1. LES PLANTES MÉS CITADES

A la taula següent hem reproduït les espècies de plantes més citades; en aquesta taula, hi destaquen les plantes més citades pels nostres informats, que són Rosita, Francisca, Lluís i Rosita, i Mari. També hem classificat, amb diferents combinacions de lletres, la utilitat de cada una de les plantes de la taula. A continuació, hi trobareu la llegenda de cada una d'aquestes combinacions de lletres, que representen les diverses utilitats de les plantes.

Entrevistes núm.	1	2	3	4
Plantes	Utilitat			
All (<i>Allium sativum</i>)			CU	
Arenària (<i>Arenaria vulgaris</i>)			AE	
Artemisa (<i>Artemisa vulgaris</i>)		AC		
Bledes silvestres (<i>Beta vulgaris</i>)		FC		
Botja groga (<i>Dorycnium pentaphyllum</i>)				AC
Camamilla (<i>Matricaria chamomilla</i>)	MP	MP		
Caps d'ase (<i>Tussiladgo farfaga</i>)			DI, ME	
Ceba (<i>Allium cepa</i>)			CU	
Cua de cavall (<i>Equisetum arvense</i>)		CU		
Espernallac (<i>Santolina chamaecyparissus</i>)	AC	MP	DI, ME	
Espi blanc (<i>Crataegus oxiacantha</i>)		ND		
Eucaliptus (<i>Eucalyptus globulus</i>)	AR			AR
Farigola (<i>Thymus vulgaris</i>)	MP	AO	CU	DI, CU
Figuera (<i>Ficus carica</i>)				AR
Fonoll (<i>Foeniculum vulgare</i>)	TT			
Julivert (<i>Pretoselinum crispum</i>)			CU	
Lledregar (<i>Teucrium palitum</i>)	AR			
Llorer (<i>Laurus nobilis</i>)	CU		CU	CU
Malva (<i>Malva sylvestris</i>)		AR	MB	AR
Malví (<i>Althaea officinalis</i>)			AR	
Manguant (<i>Mangifera</i>)		CU		
Marialluisa (<i>Lippia triphylla</i>)				MP
Menta (<i>Mentha x piperita</i>)	MP			
Moresc (<i>Zea mays</i>)			AE	
Noguer (<i>Juglans regia</i>)			AC	
Olivera (<i>Olea europea</i>)	AC	AC		
Orenga (<i>Origanum vulgare</i>)			CU	
Ortiga (<i>Urtica dioira</i>)			ME	
Pi (<i>Pinus</i>)			AR	AR

Entrevistes núm.	1	2	3	4
Plantes	Utilitat			
Poniol (<i>Mentha pulegium</i>)			DI	
Ravenera (<i>Raphanus sativus</i>)		BE		
Romaní (<i>Rosmarinus officinalis</i>)		AO		AR
Roser (<i>Rosa pimpinellifolia</i>)				AR
Rosella (<i>Papaver rhoeas</i>)			CC	
Ruda (<i>Ruta graveolens</i>)	MP			
Sajolida (<i>Satureja montana</i>)			CU	CU
Säüc (<i>Sambucus nigra</i>)			DI, AR	DI, AR
Te de roca (<i>Jasania saxatilis</i>)	AR		AR	DI
Til·la (<i>Tilia platyphyllos</i>)	ND	MB	ND	
Valeriana (<i>Valeriana officinalis</i>)			AE	
Xiprer (<i>Cupressus sempervirens</i>)			MB	

LLEGENDA

CU: serveix per cuinar

AE: per a l'aparell excretor

AC: per a l'aparell circulatori

MP: per al mal de panxa o per al mal de cap

ME: per al mal d'estómac

ND: per a quan no pots dormir

AR: per a l'aparell respiratori

MB: per al mal de boca i per al mal de queixal

AO: antioxidant

CC: per als cucs

FC: fortifica el cos

DI: desinfectant

TT: serveix per a tot

BE: beguda

5.2. PLANTES MEDICINALS CONEGUDES A LA REGIÓ

Seguidament, explicarem perquè s'utilitzen cada una de les plantes citades posteriorment a la transcripció de les entrevistes. Els nombres entre parèntesis indiquen en quina entrevista estan documentats els usos de les plantes.

All (*Allium sativum*)

Per cuinar (3)

Arenària (*Arenaria vulgaris*)

Mal de pedra (3)

Artemisa (*Artemisa vulgaris*)

Circulació (2)

Bledes silvestres (*Beta vulgaris*)

Fortifica el cos (2)

Botja groga (*Dorycnium pentaphyllum*)

Clarifica la sang (4)

Camamilla (*Matricaria chamomilla*)

Mal de panxa o mal de cap (1 i 2)

Caps d'ase (*Tussiladgo farfaga*)

Per al dolor d'estómac i per curar ferides (3)

Ceba (*Allium cepa*)

Per cuinar: per posar als rostits, als guisats... (3)

Cua de cavall (*Equisetum arvense*)

És molt saludable i es posa a tot arreu (2)

Esparnallac (*Santolina chamaecyparissus*)

Va molt bé per a la pressió (1)

Per a quan tens mal de cap (2)

Per al dolor d'estómac i per curar ferides (3)

Espí blanc o arç blanc (*Crataegus oxiacantha*)

Per poder dormir (2)

Eucaliptus (*Eucalyptus globulus*)

Per al constipat, per al mal de coll i per prendre bafs (1)

Serveix per prendre bafs (4)

Farigola (*Thymus vulgaris*)

Per desinfectar la panxa i per quan tens descomposició (1)

Per a la gola (2)

A vegades es posa al menjar (3)

Per a desinfeccions, per curar mals i per cuinar rostits, escabetxos... (4)

Figuera (*Ficus carica*)

Juntament amb la flor de saüc, la flor de malva, les fulles de rosa i la flor de pi, podem fer un xarop per als constipats, concretament per a la tos (4)

Fonoll (*Foeniculum vulgare*)

Serveix per a tot (1)

Julivert (*Petroselinum crispum*)

Serveix per cuinar (3)

Lledregar (*Teucrium palitum*)

Serveix per als refredats (1)

Llorer (*Laurus nobilis*)

Per posar al menjar, però també es pot beure (1)

Per cuinar (3 i 4)

Malva (*Malva sylvestris*)

Per a la pulmonia (2)

Per al mal de boca (3)

Juntament amb la flor de saüc, les fulles de rosa i la flor de pi, podem fer un xarop per als constipats, concretament per a la tos (4)

Malví (*Althaea officinalis*)

Per als refredats (3)

Manguant (*Mangifera*)

Per fer conserva d'olives (2)

Marialluïsa (*Lippia triphylla*)

Per al mal de panxa i per fer baixar les inflamacions (4)

Menta (*Mentha x piperita*)

Per al mal de panxa (1)

Moresc (*Zea mays*)

Per als ronyons (3)

Noguer (*Juglans regia*)

Serveixen per aclarir la sang (3)

Olivera (*Olea europea*)

Per fer baixar la pressió (1 i 2)

Orenga (*Origanum vulgare*)

Per posar al menjar: als rostits, als guisats...

Ortiga (*Urtica dioica*)

Per regular la digestió de l'estómac (3)

Pi (*Pinus*)

Per curar refredats (3 i 4)

Poniol (*Pulegium*)

Serveix com a desinfectant (4)

Ravenera (*Raphanus sativus*)

Per al reumatisme (2)

Romaní (*Rosmarinus officinalis*)

És un antioxidant (2)

Juntament amb la farigola i l'aigua ardent, se'n fa una beguda (4)

Roser (*R. pimpinellifolia*)

Juntament amb la flor de saüc, la flor de malva, les fulles de rosa, la flor de pi i amb figues, podem fer un xarop que va bé per als refredats (4)

Rosella (*Papaver rhoeas*)

S'utilitza per als cucs (3)

Ruda (*Ruta graveolens*)

Serveix per al mal de panxa, per als refredats i per a la pressió (1)

Sajolida (*Satureja montana*)

Es fa servir per cuinar (3)

Per fer conserves i infusions (4)

Saüc (*Sambucus nigra*)

Per als refredats, per rentar-se els ulls i les llagues (3 i 4)

Te de roca (*Jasania saxatilis*)

Per als refredats (1 i 3)

S'utilitza per desinfectar (4)

Til·la (*Tilia platyphyllos*)

Va molt bé per als nervis (1 i 3)

Per al mal de queixal (2)

Valeriana (*Valeriana officinalis*)

Per calmar els nervis (3)

Xiprer (*Cupressus sempervirens*)

Serveix per al mal de dents (3)

6. Transcripció de les entrevistes

En aquest apartat mostrarem les entrevistes realitzades a diverses persones nascudes i domiciliades al poble de Puigpelat. Les entrevistes han estat registrades, excepte la segona, ja que no ho va acceptar i vam haver de fer-ho per escrit.

ENTREVISTA NÚM. I

Localitat: Puigpelat

Lloc de l'entrevista: menjador de casa de l'entrevistada

Data: 10-11-2001

Hora d'inici i final de l'entrevista: 16.00-16.45 h

Nom, renom, data i lloc de naixement, lloc de residència, professió i vicissituds vitals dels entrevistats:

El nom de l'entrevistada és Rosita Sendre. Ella va néixer l'1 de novembre de 1925 a Puigpelat, on, actualment, encara viu. La Rosita sempre ha sigut pagesa.

Transcripció de l'entrevista:

Durant tota l'entrevista em va explicar les plantes que formaven part de la seva entitat, és a dir, les plantes i herbes que ella utilitza per curar-se o que fa servir per posar al menjar.

En primer lloc, em va anomenar el *te de roca*, que va molt bé per als refredats. Aquesta planta es prepara posant-ne una mica dins d'un potet i, tot seguit, es bull i es pren ben calent amb una mica de sucre o mel, abans d'anar a dormir. La segona planta que em va dir és el *lledregar*, que també va molt bé per als refredats i es prepara igual que l'anterior.

Una altra planta citada és la *ruda*, que va molt bé per al mal de panxa, per als refredats i per a la pressió. És una planta que surt al bosc, però en aquesta zona no en podem trobar. A continuació, em va parlar de la *fulla d'olivera*, que és molt bona per a la pressió, la fa baixar; preparar-la és senzill, es bull i es pren seguidament.

Una de les plantes més bones per al mal de panxa o per si no es posa bé el menjar és la *camamilla*.

La Rosita destaca que per al mal de queixal sempre feia servir una planta que és com una cabeceta, però que ara no se'n recorda del nom, de la qual treien la llavor de dins, i ho posaven a la brasa, obrien la boca i s'ho posaven dintre, i diu que això va molt bé.

A continuació, explica que l'*espernallac* va molt bé per a la pressió i que ella n'ha arribat a beure moltes tasses.

Més endavant, comenta que ara ja no pren cap herba; diu que avui en dia pren pastilles per a la circulació i per a la pressió, ja que és més còmode anar a la farmàcia.

Continuant amb les plantes i herbes medicinals, cal destacar la *farigola*; diu que va molt bé per desinfectar la panxa i, si es pren com una sopa, va bé per a la descomposició. També s'utilitza per a les punxades o quan algú s'ha fet mal: es renta la ferida amb aigua i farigola.

Després, li vaig fer una sèrie de preguntes:

— I per al mal de gola, què feien?

— Fèiem gàrgares d'aigua i llimona.

— I per al mal d'ulls?

— Utilitzàvem la camamilla, que en castellà es diu "mansanilla".

— I per a la pulmonia?

— No fèiem servir cap herba, perquè crec que són coses més serioses i hauries d'anar al metge.

Continuant amb l'entrevista, la Rosita va explicar que per a la febre alta, antigament, xopaven draps de vinagre ben calents i se'ls posaven al canell i diu que ara nosaltres ens en riuríem, perquè avui en dia et dutxes o et prens alguna pastilla per fer-la baixar, entre d'altres coses.

A continuació, afirmava que al menjar hi posava *llorer*, ja que també es pot beure. Tot seguit va destacar que l'*eucaliptus* va bé per als refredats, per prendre bafes i, també, va molt bé per al mal de coll; així, amb la boca oberta prenen eucaliptus; actualment algú encara ho fa. Per al mal de coll també explica que en un drap hi posaven una llesca de pa torrat amb vinagre i, llavors, se'l posaven al coll com si fos un collaret.

La Rosita comenta que abans no hi havia herbolaris i que cadascú anava al bosc del voltant del poble a buscar les plantes i herbes medicinals que necessitava; és important no agafar cap planta que no es conegui. També fa saber que algunes dones passaven per les cases a vendre plantes medicinals a canvi d'altres coses.

A més, la Rosita destaca que en el món de la pagesia a tot arreu se'n fan d'herbes, i sobretot herbes medicinals. Tot seguit li vaig preguntar si coneixia algun licor i em va dir que no en sabia cap; també li vaig preguntar si sabia per què servia la *menta* i em va contestar que és una planta que va molt bé per al mal de ventre (mal de panxa), i que és de preparació senzilla: es fa bullir i es pren. També explica que actualment ja la venen embotellada.

Per finalitzar l'entrevista, la Rosita va dir que a la seva família sempre utilitzaven herbes i només anaven al metge quan estaven molt malalts. També va destacar que totes les herbes anomenades són plantes que serveixen per aigües. El *fonoll* és una planta que surt a la vora de la carretera i diu que serveix per a tot. També recorda la *til·la*, de la qual s'utilitzen les fulles i que va molt bé per als nervis. A més a més de totes les plantes citades, diu que algunes encara les pren ara, però que, a part d'això, actualment no hi creu tant com abans.

ENTREVISTA NÚM. 2

Localitat: Puigpelat

Lloc de l'entrevista: domicili de l'entrevistada

Data: 14-11-01

Hora d'inici i final de l'entrevista: 16.30-17.30 h

Nom, renom, data i lloc de naixement, lloc de residència, professió i vicissituds vitals dels entrevistats:

El seu nom és Francisca. Nascuda a Puigpelat el 22 de novembre. Viu a Puigpelat i és mestressa de casa. És una senyora vegetariana. A ella, moltes de les plantes que citarem a l'entrevista les hi porten per encàrrec.

Transcripció de l'entrevista:

Al començament de l'entrevista, la Francisca explica que els Estats Units d'Amèrica han descobert una investigació important sobre les plantes i que un dia els americans van posar molts diners en investigacions de plantes medicinals. D'aquesta manera, diu que els millors antioxidants no són les pastilles de les farmàcies, sinó les plantes medicinals. Així, l'entrevista s'introdueix en les herbes i plantes medicinals que la Francisca utilitza.

La Francisca comença a explicar la utilitat que té la *farigola* i el *romaní* en el món medicinal. Destaca que són dues plantes molt importants, perquè són antioxidants, és a dir, que són plantes contra el càncer. La *farigola* diu que es cull per Setmana Santa i va molt bé per a la gola; el *romaní*, explica que floreix a l'octubre i a la primavera, època que es cull i és molt delicat. També afirmar que les plantes medicinals són una argumentació biològica i natural. Aquesta argumentació va desterrar totes les farines, com ara l'*arròs blanc*, el *pa integral*, etc. Un dels aliments biològics més importants és la *farina integral*, i Francisca destaca que les *verdures* no ho són.

La Francisca explicava que pel mal de queixal va molt bé la *matricària*, ja que és una planta que actua de calmant, també s'utilitza quan tens mal de cap. Una altra planta que també fa servir és la *camamilla* i l'*esparnallac*, que són plantes molt semblants a la matricària i, a diferència d'aquesta, són molt saludables. També utilitza molt la *til·la*, ja que és molt suau, i la *cua de cavall*, que la posa a tot arreu.

Pel que fa al menjar, en la conserva d'olives utilitza el *manguant*.

La *malva*, que és un menjar semblant a la verdura, i la *farigola*, són dues plantes que fa servir per a la pulmonia.

La *ravenera* és una planta picant i forma part en la família dels raves, de la qual se n'utilitzen les flors.

De les *bledes silvestres*, en destaca que són millors que les altres, perquè són molt bones per a la salut, ja que també fortifiquen el cos.

La Francisca explica que la planta número 1, la més important que hi ha per a la circulació és l'*artemisa*.

L'*espí blanc* (*espino albar*, en castellà) és un arbust que té espines, com el roser, i té la flor a les branques. Fa el fruit a la tardor i el podem trobar a la carretera entre Valls i Puigpelat. Preparar-lo és senzill: primer es posa una mica d'aquest arbust en una tassa, i ho barregem amb aigua freda. A continuació, ho escalfem a foc lent i abans de bullir ho treiem i, finalment, ja ens ho podem beure.

Per acabar aquesta entrevista, en què la Francisca explica les plantes més importants que utilitza, entre d'altres, cal destacar la *fulla d'olivera*, que va molt bé per a la pressió alta; la preparació també és senzilla, consisteix a bullir-ne una mica durant 5 minuts.

ENTREVISTA NÚM. 3

Localitat: Puigpelat

Lloc de l'entrevista: la cuina dels entrevistats

Data: 8-12-01

Hora d'inici i final de l'entrevista: 19.00-19.30 h

Nom, renom, data i lloc de naixement, lloc de residència, professió i vicissituds vitals dels entrevistats:

En Lluís Boada va néixer l'any 1928 a Puigpelat, on ha viscut sempre. És ramader i pagès.

La seva senyora és la Rosita Espolet, que va néixer l'any 1929 a Puigpelat i és mestressa de casa.

El renom de la casa és "cal Menut".

Transcripció de l'entrevista:

L'entrevista la fem a la cuina de casa dels entrevistats, on la Rosita preparava el sopar. Quan vaig arribar, el Lluís s'havia apuntat en un full totes les plantes medicinals que sabia, perquè si no en aquell moment em va dir que no es recordaria de gaires. L'entrevista va ser senzilla: ell m'anava llegint totes les plantes que tenia apuntades i jo l'escoltava i li feia algunes preguntes.

La *flor de saüc* serveix per als refredats, per rentar-se els ulls i per rentar-se les llagues. Per a això, també va bé la *malva*, ja que s'utilitza per al mal de boca. L'*ortiga* s'utilitza per regular la digestió de l'estómac. La *til·la* la fa servir per regular els nervis i diu que també ajuda a dormir. Una altra herba que utilitza són els *caps d'ase*, que van molt bé per al dolor d'estómac i per curar ferides, juntament amb l'*esparnallac*. L'*arenària* és una herba que serveix per al mal de pedra. Per calmar els nervis utilitza la *valeriana*. Una altra planta que destaca són les *fulles de noguer*, que serveixen per aclarir la sang. Per als ronyons diu que va molt bé el *cabell de moresc*. La *rosella* s'utilitza per als cucs i les *boles de xiprer* es fan servir per al mal de dents.

A continuació, em va dir quatre herbes que serveixen per curar refredats: la *flor de pi*, l'*arrel de malví*, la llimona amb carbonat i el *te de roca*.

Per acabar l'entrevista, li vaig demanar a la Rosita que em digués alguna herba que posés al menjar i em va explicar que en feia servir diverses, com ara l'*all*, el *llorer*, la *sajolida*, la *ceba*, el *julivert*, l'*orenga*, la *farigola*..., totes normalment les posa als rostits, als guisats...

ENTREVISTA NÚM. 4

Localitat: Puigpelat

Lloc de l'entrevista: la cuina de l'entrevistada

Data: 29-12-01

Hora d'inici i final de l'entrevista: 19.30-20.00 h

Nom, renom, data i lloc de naixement, lloc de residència, professió i vicissituds vitals dels entrevistats:

La Mari Miralles viu a Puigpelat, i va néixer el 25 de novembre de 1952, és mestressa de casa i li agraden molt les plantes.

Transcripció de l'entrevista:

Primer de tot, comença explicant la utilització de la *farigola*, i diu que és bona per a les desinfeccions, per curar mals i per cuinar rostits, escabetxos, etc., ja que hi dóna molt de gust.

En segon lloc, explica el *llorer*, que és exclusivament més per cuinar que per a res més, i el *romaní*, que serveix per a desinfeccions i també per cuinar.

A continuació, diu que la *flor de saüc*, la *flor de malva*, les *fulles de rosa*, la *flor de pi*, les *figues* i els fruits secs, si ho barregem tot, podem fer un xarop que va molt bé per als refredats, concretament per curar la tos. Totes aquestes herbes són principalment per a desinfeccions.

Una altra planta de què parla és la *botja groga*, que fa com una mota, amb una flor rodona i groga; hi ha unes boletes que es bullen i serveixen per clarificar la sang. També explica que la *sajolida* serveix per a les conserves, i per a les infusions també va molt bé, però no hi ha costum de fer-la servir. També destaca el *te de roca*, que serveix per desinfectar, sobretot quan tens mal de panxa.

Tot seguit, li vaig preguntar si sabia algun licor i em va dir que en coneixia un: unes boles que es troben al camp i que es fan en una mata que punxa, es cullen al temps del veremar; aquestes boles són com el raïm negre. Primer es posa una mica d'anís dolç, 25 g de cafè en gra i 25 boles d'aquestes. D'això, en surt una beguda que es pren en una tasetta i cura els "marennyones".

Una altra beguda és barrejar aigua ardent sec, *romaní* i *farigola*, i l'aigua ardent agafa el gust de les dues herbes.

També diu que l'*eucaliptus* serveix per prendre bafs (“fer baus”); es posa aigua bullint en un lloc tancat i ajuda a respirar. També explica que la *marialluisa*, en infusió, serveix per al mal estar a la panxa i per fer baixar les inflamacions.

Una altra herba important a destacar és el *poniol*, que en infusió serveix com a desinfectant.

Seguidament, li vaig preguntar si sabia alguna cosa per a un mal gest i em va dir que si fas bullir *boles de xiprer*, fent banys, i com més verdes millor, va bé. Això també serveix per a inflamacions, com ara per les fractures o els esquinçaments.

Per acabar, va explicar que per a les picades, siguin del tipus que siguin, el que va molt bé són *alls* picats i embolicats amb un drap i posats damunt la picada. A més a més, diu que abans era el remei casolà que es feia servir més.

7. Conclusió

Com a conclusió d'aquest treball, hem de dir que hem après que des de l'antiguitat l'home s'ha beneficiat de les propietats de les plantes remeieres. Actualment, la humanitat ha perdut contacte amb l'entorn natural i el coneixement d'aquest. Gran part d'aquests coneixements, reculen fins a desaparèixer. Per això, m'ha agradat fer aquest recull de les plantes medicinals que podem trobar amb facilitat al terme de Puigpelat, i n'he destacat perfectament les característiques morfològiques distintives i una descripció dels trets diferencials. Això ens permetrà reconèixer-les en plena natura durant les sortides al camp i poder-ne disposar.

Per altra banda, les plantes són un element enriquidor de la nostra cultura que es transmet de generació en generació.

Per acabar, vull donar gràcies a les entrevistes —i als entrevistats—, en què he après moltes coses noves sobre les plantes i que m'han ajudat a ampliar els meus coneixements sobre l'etnobotànica.

8. Vocabulari de termes botànics

Acicular *f.* Formes que tenen alguns òrgans vegetals, semblants a una agulla.

Acuminat/ada *adj.* Punta molt marcada, en què acaben algunes fulles i òrgans laminars.

Agut/uda *adj.* Dit de les fulles o altres òrgans laminars o massissos, els marges dels quals fan un angle agut a l'àpex.

Amplexicaule *adj.* Dit de les fulles i altres òrgans laminars que abracen la tija per la base.

- Anual** *f.* Planta que desenvolupa tot el cicle vital en el curs d'un període curt de vegetació, sempre inferior a un any.
- Anvers** *m.* Cara superior de la fulla i d'altres òrgans foliars.
- Aqueni** *m.* Fruit sec, indehiscent, amb una sola llavor no soldada al pericarp i, generalment, amb la coberta poc consistent.
- Aracnoide** *adj.* Dit dels pèls llargs i fins, entrecreuats i que presenten l'aspecte de teranyines.
- Aresta** *f.* Apèndix rígid i filiforme.
- Aurícula** *f.* Apèndix foliaci, generalment petit de forma de més o menys semblant a una orella.
- Auriculat/ada** *adj.* Derivat d'aurícula.
- Biangular** *adj.* Que presenta dos angles.
- Bipinnat/ada** *adj.* Dues vegades pinnada.
- Bràctea** *f.* Òrgan foliaci situat a la vora de les flors, generalment de forma, mida i colors diferents que les fulles normals.
- Bulb** *m.* Òrgan subterrani format per una tija curta engruixada, recoberta de fulles carnosos més o menys desenvolupades.
- Bulbífer** *adj.* Que té bulbs o en produeix.
- Calze** *m.* Verticil extern de la flor, format pels sèpals; generalment més verd i poc vistós.
- Capítol** *m.* Inflorescència formada per un receptacle eixamplat on s'insereixen les flors que són sèssils i de vegades acompanyades de bràctees. És típica principalment de les compostes.
- Càpsula** *f.* Fruit sec, provinent de la soldadura de diversos carpels que en madurar s'obren i deixen lliures les llavors.
- Cili** *m.* Cadascun dels pèls o apèndix filiformes rígids i curts que es troben en formar una franja marginal a les fulles o a altres òrgans foliacis.
- Ciliat/ada** *adj.* Derivat de cili.
- Coriaci/àcia** *adj.* Que té consistència semblant a la del cuir.
- Corol·la** *f.* Verticil intern de la flor; és constituït pels pètals.
- Deflex/a** *adj.* Trobat o girat cap avall.
- Dimorf/a** *adj.* Que presenta dues formes.
- Dioc/a** *adj.* Dit de les plantes que tenen les flors masculines i les femenines en individus diferents.

- Epicalze** *m.* Petit calze que es troba en algunes plantes més avall del calze.
- Erecte/a** *adj.* Dret, no corbat ni ajagut.
- Escap** *m.* Peduncle florífer llarg i sense fulles que neix d'un bulb o rizoma.
- Esclerofil·le/a** *adj.* De fulles dures i rígides, perennes.
- Espata** *f.* Bràctea grossa que envolta alguna inflorescència.
- Espiga** *f.* Inflorescència formada de flors sèssils, disposades al llarg d'un eix.
- Espina** *f.* Apèndix rígid i punxent, lignificat i amb teixits vasculars.
- Espinescent** *adj.* Derivat d'espina.
- Espora** *f.* Unitat reproductiva unicel·lular formada per un corpuscle.
- Esquama** *f.* Apèndix òrgan més o menys rígid, comparable amb l'escata d'un peix.
- Estam** *m.* Cadascun dels òrgans masculins de la flor. Consta d'un filament que conté l'antera, que té forma de capseta.
- Estigma** *m.* Part apical del pistil, encarregada de rebre el pol·len.
- Estípula** *f.* Apèndix foliaci que presenten algunes fulles a banda i banda de la base del pecíol.
- Filiforme** *adj.* Que té forma de fil.
- Fistulós/osa** *adj.* Dit de les tiges o d'altres òrgans que són buides per dins.
- Florífer/a** *adj.* Que fa flors o les sosté.
- Folíol** *m.* Cadascuna de les divisions de les fulles compostes.
- Fructificat/ada** *adj.* Derivat de fruit.
- Fruit** *m.* Estructura que es desenvolupa a partir de l'ovari i que inclou les granes.
- Glabescent** *adj.* Derivat del glabre.
- Glabre/a** *adj.* Que no té pèls.
- Glàndula** *f.* Grup d'una o més cèl·lules que té per funció secretar una substància química específica.
- Glandulós/osa** *adj.* Que té glàndules.
- Glaucescent** *adj.* Derivat del glauc.
- Grana** *f.* Llavor.
- Híspid/a** *adj.* Cobert de pèls rígids i molt espès.
- Incís/isa** *adj.* Dividit poc profundament.
- Inflorescència** *f.* Conjunt de flors agrupades diferenciadament.

Involucral *adj.* Derivat d'involucre.

Involucre *m.* Conjunt de bràctees que envolten les flors.

Lacínia *f.* Cadascun dels segments estrets en què són dividides les fulles i altres òrgans laminars.

Laciniat/ada *adj.* Derivat de lacínia.

Lanceolat/ada *adj.* En forma de llança.

Lígula *f.* Corol·la en forma de llengüeta que es presenta a les compostes.

Ligulat/ada *adj.* Proveït de lígula. En forma de lígula.

Limbe *m.* Part laminar d'una fulla o d'un òrgan foliaci.

Linear *adj.* Dit del segment llarg i estret d'una fulla o d'un altre òrgan foliaci.

Lirat/ada *adj.* Dit de la fulla dividida de forma pinnada, que té el lòbul o el segment terminal més gros que els altres.

Llavor *f.* Estructura que es desenvolupa de l'òvul fertilitzat en les plantes amb llavors.

Lòbul *adj.* Porció sortida i arrodonida d'una fulla o d'un òrgan laminar.

Lòbulat/da *adj.* Derivat de lòbul.

Nervació *f.* Conjunt i descripció dels nervis d'una fulla o d'un òrgan foliaci.

Nervadura *f.* Nervació.

Nervat/da *adj.* Que té nervis.

Nervi *m.* Feixos conductors que hi ha al limbe de les fulles o a d'altres òrgans laminars; sovint ressalten i són visibles des de l'exterior, tenen forma de vena i laminars.

Orbicular *adj.* De contorn circular.

Ovari *m.* Part basal i engruixida del pistil, que conté els primordis seminals.

Ovat/ada *adj.* De contorn en forma d'ou.

Panicle *m.* Equivalent a panícula.

Panícula *f.* Inflorescència formada per un eix que porta raïms laterals de flors.

Papus *m.* Apèndix terminal del fruit, format per pèls, setes, esquames o una coroneta membranosa.

Pecíol *m.* Peu més o menys semblant a una tija, que suporta la làmina de la fulla.

Peciolat/ada *adj.* Derivat de pecíol.

Peduncle *m.* Peu o suport d'una flor isolada o d'una inflorescència.

Pelut/uda *adj.* Equivalent a pilós.

Perenne *adj.* Dit de les plantes que viuen més de dos anys.

Periant *m.* Conjunt de peces estèrils que envolten els estams o els carpels.

Pericarp *m.* Conjunt de teixits externs del fruit que recobreixen les llavors.

Pilós/osa *adj.* Cobert de pèl llarg.

Pinna *f.* Segment d'una fulla de falguera.

Pinnatífid/a *adj.* Dit de la fulla pinnada amb les divisions que no ultrapassen la meitat de la distància entre el limbe i el nervi central.

Pubescent *adj.* Cobert de pèl curt i fi.

Receptacle *m.* Zona eixamplada al final d'un peduncle on es troben les flors.

Reniforme *adj.* En forma de ronyó.

Revolut/da *adj.* Amb els marges enrotllats cap a la cara inferior.

Rizoma *m.* Tija subterrània allargada i de creixement horitzontal que sembla una arrel.

Sèssil *adj.* Desproveït de pecíol o de peduncle.

Sub- Prefix que vol dir "gairebé".

Subenter/a *adj.* Gairebé enter.

Subpinnatífid/a *adj.* Gairebé pinnatífida.

Subsèssil *adj.* Quasi desproveït de pecíol o de peduncle.

Toment *m.* Pilositat curta i densa, com una mena de borra fina.

Tomentós/osa *adj.* Derivat de toment.

Trifendit/a *adj.* Que té tres dimensions.

Tub *m.* Part inferior de la corol·la en forma de tub.

Tubercle *m.* Prol·lenguda arrodonida situada a la superfície d'un òrgan. Tija subterrània, engruixida i curta, rica en substàncies de reserva.

Tubular *adj.* Derivat de tub.

Umbel·la *f.* Inflorescència en que els peduncles, radis o els pedicels arrenquen d'un mateix punt, i les flors es situen més o menys a la mateixa alçada.

Umbel·lar *adj.* Derivat d'umbel·la.

Veneció *f.* Nervació.

Verticil *m.* Conjunt de fulles que neixen al mateix nivell, en una tija o eix.

9. Bibliografia

Llibres:

ALGEMESÍ, I. (1993): *Curarse con plantas medicinales*, Servilibro ediciones SA, Madrid.

BADÍA CASAS, S. (1997): *Enciclopèdia Salvat*, Salvat, Barcelona.

CHESSI, E. (1995): *Hierbas y plantas medicinales*, Lifusa, Barcelona.

GIRALT I RADIGALES, J. (1995): *Diccionari de la llengua catalana*, 3a ed., Enciclopèdia catalana, Barcelona.

ROMO, A. (1997): *Les plantes medicinals dels Països Catalans*, Pòrtic, Barcelona.